

Studijní shrnující text vyučujícího k 10. semináři OVp109 Občan a právo

Rodinné právo - manželství

Rodinné právo

Rodinné právo řadíme do oblasti soukromého práva. Řeší otázky manželství, registrovaného partnerství, vztahů mezi rodiči a dětmi a formy náhradní rodinné péče. Ačkoliv se jedná o soukromé právo, pro které jsou typické dispozitivní právní normy, v právu rodinném se objevují **kogentní právní normy**, zejména tam, kde jde o otázky statusové. **Právní úpravu** nalezneme v občanském zákoníku. Registrované partnerství pak má vlastní zákon o registrovaném partnerství. Otázku jména a příjmení, zápisy do matriky řeší zákon o matrikách, jménu a příjmení. Na úrovni ústavní nelze opomenout zejména čl. 32 Listiny základních práv a svobod ČR, podle kterého rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena. Rodinného práva se však dotýkají i jiné předpisy, ať už na úrovni procesní vnitrostátní (občanský soudní řád, zákon o zvláštních řízeních soudních), tak řada mezinárodních úmluv zejména tam, kde jde o ochranu dětí. Věnovat se budeme jen manželství, vztahy rodičů a dětí jsou předmětem jiného kurzu.

Manželství a registrované partnerství

Manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví občanský zákoník. Jedná se o **statusový právní vztah**, o právní pouto, životní společenství. V pojetí českého práva se jedná o svazek osob opačného pohlaví (jeden muž a jedna žena) a o manželství monogamní, které je typické pro evropské státy, neboť vycházíme z podobné kultury ovlivněné mj. křesťanstvím. V definici je vyjádřena charakteristika manželství, tj. musí jít o svazek trvalý. V dosahu českého práva tak nelze uzavřít manželství dočasné (na dobu určitou), stejnopohlavní či polygamní. V občanském zákoníku je vyjádřen také **hlavní účel manželství**, kterým je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.

Registrované partnerství je definováno jako trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví. Jedná se rovněž o statusový právní vztah. Aktuálně k r. 2024 je přijata novela zákona (i občanského), kterým se mění registrované partnerství na partnerství a dojde k vyššímu (avšak ne úplnému) práv mezi manžely a registrovanými partnery. Zákon by měl vstoupit v účinnost v červnu roku 2025. Partnerům tak nově bude vznikat společné jmění, budou mít nárok na vdovský či vdovecký důchod a pokud je jeden z partnerů biologickým rodičem dítěte, bude možné osvojení. Tato práva doposud registrovaní partneři neměli.

Vznik manželství

Manželství z pohledu práva **vzniká** svobodným a úplným souhlasným projevem vůle muže a ženy, kteří hodlají vstoupit do manželství, že spolu vstupují do manželství (tj. typicky "ano-ano", ale nemusí jít nutně o ano-ano, může jít o kterýkoliv souhlasný projev vůle; např. při sňatku uzavřeném pod hladinou vody, učiněného jinak než slovy). Všechny další skutečnosti (podpisy do osvědčení – veřejné listiny, která je při obřadu, a to před osobou z matričního úřadu, či zápis do matriky) mají svůj význam, avšak ne pro právní okamžik vzniku manželství.

Sňatečný obřad je veřejný a slavnostní; činí se v přítomnosti dvou svědků, a to před oprávněným orgánem veřejné moci v přítomnosti matrikáře (občanský sňatek) či před orgánem církve nebo oprávněné náboženské společnosti (církvní sňatek). **Občanský sňatek** může být uzavřen před oddávající osobou, kterou může být starosta, místostarosta či pověřený člen zastupitelstva obce. Sňatečný obřad se může konat na místě, které k tomu určí orgán veřejné moci provádějící sňatečný obřad; přihlíží při tom k vůli snoubenců (tj. prakticky na kterémkoliv vhodném místě). **Církvní sňatek** je uzavřen před osobou pověřenou oprávněnou církví – dle zákona o církvích a náboženských společnostech, a to na místě

určeném vnitřními předpisy oprávněné církve. Jen pro zajímavost uvádíme, že církevní sňatek je upraven v ustanovení § 666 občanského zákoníku. V obou případech snoubenci při sňatečném obřadu uvedou, dříve než učiní sňatečný projev vůle, že jim nejsou známy překážky, které by jim bránily uzavřít manželství, že navzájem znají svůj zdravotní stav a že zvažili uspořádání budoucích majetkových poměrů, svého bydlení a hmotné zajištění po uzavření manželství.

Aby manželství mohlo být uzavřeno a nebránily tomu **zákonné překážky manželství**, koná se povinně pro obě formy sňatku tzv. **předoddavkové řízení** před matričním úřadem v obvodu, v jehož má být manželství uzavřeno. Vyplňuje se dotazník a předkládají se zákonem stanovené doklady. Mezi zákonné překážky manželství, pro které nemůže být manželství uzavřeno, patří:

- **nezletilost** - pro uzavření manželství je potřeba dosáhnout sňatečný věk, což je 18 let (dosažení zletilosti, tedy plné svéprávnosti). Výjimečně lze uzavřít manželství od 16 let - buď soud povolí uzavřít manželství (typicky v situaci, ve které je žena těhotná), nebo soud přiznal osobě svéprávnost, což lze také od 16 let;
- **omezená svéprávnost** - manželství nemůže uzavřít osoba, která byla soudem omezena ve svéprávnosti pro tuto oblast;
- **jiné manželství, registrované partnerství či jiný obdobný svazek uzavřený v zahraničí** - došlo by k porušení principu monogamie;
- **existence příbuzenství** - nelze uzavřít manželství mezi předky, potomky, sourozenci - nezáleží, zda se jedná o příbuzenství pokrevní, či na základě osvojení;
- **existence poručenství, pěstounství či svěřenectví** - je zde stav závislosti, na které zákon pamatuje.

Pokud by bylo manželství uzavřeno i přes zákonné překážky, následkem bude **neplatnost manželství** (řízení o neplatnosti manželství před soudem), tj. jako by manželství nikdy neexistovalo.

Snoubenci při sňatečném obřadu musí dále učinit **prohlášení o příjmení**. Buď příjmení jednoho z nich bude jejich příjmením společným, nebo si oba své příjmení ponechají, nebo příjmení jednoho z nich bude jejich příjmením společným, a ten, jehož příjmení nemá být příjmením společným, bude ke společnému příjmení na druhém místě připojovat své dosavadní příjmení (bude mít tzv. zdvojené příjmení, pomlčka se mezi příjmeními nepíše; dřívější příjmení musí užívat na druhém místě).

Pro zajímavost doplňujeme, že manželství může být **uzavřeno i zástupcem** na základě plné moci, tj. nemusíte být výjimečně přítomni u obřadu osobně. Není to ale nárokové, může tak povolit krajský úřad, v jehož obvodu má být manželství uzavřeno. Například v situaci, ve které je snoubenec ve vězení či dlouhodobě v zahraničí. Manželství může být **uzavřeno i v přímém ohrožení života**, pokud je zřejmé, že by se snoubenec nedožil obřadu běžným způsobem (v ČR každý orgán podle § 658 občanského zákoníku, popřípadě jiný úřad stanovený jiným právním předpisem, a to na kterémkoli místě; to platí obdobně i pro církevní sňatek; mimo území České republiky může sňatečný obřad provést také velitel námořního plavidla plujícího pod státní vlajkou ČR nebo velitel letadla zapsaného v leteckém rejstříku v ČR nebo velitel vojenské jednotky ČR v zahraničí). Není potřeba dokládat doklady jako při běžném obřadu, není potřeba ani přítomnost matrikáře. Manželství obecně může být **uzavřeno v zahraničí**, forma uzavření manželství se řídí právním řádem země, v níž se manželství uzavírá. Takové sňatky uzavřené v zahraničí je pak potřeba nechat uznat v České republice, a to na zvláštní matrice, která se nachází pro celou ČR v Brně. Pokud osoby stejného pohlaví uzavřou stejnopohlavní manželství v zahraničí, české orgány takové manželství neuznají a nezapíší jako manželství (protože to není v českém právu možné), ale poníží jej na nejbližší známý institut v českém právu co do účelu a smyslu podobnému, tj. registrované partnerství (resp. od r. 2025 partnerství).

Vzájemná práva a povinnosti

Pokud jde o **vzájemná práva a povinnosti mezi manžely**, vychází se z **ústavní rovnosti muže a ženy**. Jsou si navzájem povinni úctou, jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svou důstojnost, podporovat se, udržovat rodinné společenství, vytvářet zdravé rodinné prostředí a společně pečovat o děti. Manžel má právo na to, aby mu druhý manžel sdělil údaje o svých příjmech a stavu svého jmění, jakož i o svých stávajících i uvažovaných pracovních, studijních a podobných činnostech. Jedná se tak o právo na informace. Každý z manželů uspokojuje potřeby rodiny, společně rozhodují o záležitostech rodiny a obstarávání záležitostí rodiny. Manžel má právo zastupovat svého manžela v jeho běžných

záležitostech (ledaže s tím druhý manžel nesouhlasí). Práv a povinností je více, mezi velmi významné patří vzájemná vyživovací povinnost a společné jmění manželů.

Obecně platí, že v **běžných záležitostech** jedná každý z manželů sám za sebe (nákup potravin, oblečení, tankování paliva do automobilu apod.). V **ostatních záležitostech** (tj. nikoliv běžných) jednají společně, nebo jedná jeden se souhlasem druhého (lze udělit souhlas i následně) – pokud není souhlas udělen, druhý manžel se může dovolat neplatnosti (př. nákup pozemku).

Vyživovací povinnost vzniká uzavřením manželství a trvá po celou dobu manželství. Manželé mají vzájemnou vyživovací povinnost v rozsahu, který oběma zajišťuje zásadně stejnou hmotnou a kulturní úroveň. Nemusí být totožná, úplně stejná, ale zásadně stejná.

Společné jmění manželů (též jen společné jmění, SJM) je manželským majetkovým právem. Základem je spoluvlastnický vztah k majetku. Jedná se tedy o majetkové společenství. Jmění je souhrn majetku určité osoby a jejich dluhů (aktiva a pasiva). SJM vzniká nejdříve uzavřením manželství a zaniká nejpozději se zánikem manželství. Rozeznávají se tři režimy - zákonný režim, smluvený režim a režim založený rozhodnutím soudu.

Zákonný režim je režimem obecným. Je v praxi nejčastější, uplatní se tehdy, pokud si manželé neujednají něco jiného (režim smluvený) či pokud tak nerozhodne soud (založený rozhodnutím soudu). Tj. SJM, otázka toho, co do něj spadá a nespadá, se řídí občanským zákoníkem. Součástí SJM je to, co nabyl jeden z manželů nebo čeho nabyli oba manželé společně za trvání manželství (nikoliv tedy před uzavřením manželství). Pokud jde o **aktiva**, spadá do SJM vše, kromě toho, co:

- slouží osobní potřebě jednoho z manželů (např. zubní kartáček, oblečení, mobilní telefon; nezáleží na hodnotě věci)
- nabyl darem, děděním nebo odkazem jen jeden z manželů, ledaže dárcem při darování nebo zůstavitelem v pořízení pro případ smrti projevil jiný úmysl
- nabyl jeden z manželů jako náhradu nemajetkové újmy na svých přirozených právech (např. náhradu škody, kterou dostanete, pokud Vás někdo zraní - bolestné, nebo peníze, které získáte za pomluvu)
- nabyl jeden z manželů právním jednáním vztahujícím se k jeho výlučnému vlastnictví (např. peníze, které získáte prodejem mobilního telefonu)
- nabyl jeden z manželů náhradou za poškození, zničení nebo ztrátu svého výhradního majetku.

Součástí SJM jsou i **pasiva**, tj. dluhy převzaté za trvání manželství. Z tohoto pravidla jsou stanoveny dvě výjimky - součástí nejsou dluhy, které:

- se týkají majetku, který náleží výhradně jednomu z manželů, a to v rozsahu, který přesahuje zisk z tohoto majetku, nebo
- převzal jen jeden z manželů bez souhlasu druhého, aniž se přitom jednalo o obstarávání každodenních nebo běžných potřeb rodiny (tj. pokud manžel si půjčí v bance půjčku na 500 000 Kč a Vy jste k tomu nedali souhlas, tak se tento dluh součástí SJM nestane).

Smluvený režim znamená, že si manželé domluví smlouvou, jak si upraví SJM odlišně od zákona. Lze to před uzavřením manželství (předmanželská smlouva), nebo kdykoliv během trvání manželství (pak tento režim platí nejdříve okamžikem sjednání smlouvy). Vyžadována je forma veřejné listiny, tedy notářský zápis. Má 4 typy:

- **režim oddělených jmění** - SJM vlastně nevzniká, každý z manželů může nakládat se svým majetkem bez souhlasu druhého
- **režim rozšiřující rozsah SJM** - snoubenci/manželé si mohou ujednat, že to, co podle zákona není součástí SJM, bude součástí SJM (např. dary, dědění apod.)
- **režim zužující rozsah SJM** - snoubenci/manželé si mohou ujednat, že to, co podle zákona je součástí SJM, tak nebude součástí SJM (např. mzda či plat)
- **režim, kdy SJM vzniká ke dni zániku manželství** - během trvání manželství každý nabývá majetek do svého vlastnictví, nakládá se svým majetkem bez souhlasu druhého, ale ke dni zániku manželství SJM vznikne - "pomyslně" - pro účely vypořádání SJM.

Režim založený rozhodnutím soudu přichází tehdy, pokud jeden z manželů chce třeba zúžit nebo rozšířit SJM a dohoda mezi manžely není možná. Podává se klasicky žaloba k civilnímu soudu.

Pokud SJM zanikne (smrtí manžela, rozvodem apod.) či je zrušeno (např. soudním rozhodnutím či sjednáním odděleného jmění), je nutné jej **vypořádat**. Způsoby vypořádání jsou následující: 1) dohoda o vypořádání - manželé jsou schopni se písemně dohodnout s úředně ověřenými podpisy, jak si rozdělí jmění mezi sebe; 2) vypořádání soudem - jmění se rozdělí na základě soudního rozhodnutí, podává se žaloba k civilnímu soudu a jedná se o sporné řízení; základním pravidlem je, že podíly obou manželů na vypořádaném jmění jsou stejné, jsou ale i další pravidla, např. se přihlíží k potřebám dětí; 3) pokud se manželé nedohodnou a není do tří let od zániku/zrušení SJM podána ani žaloba, platí domněnka vypořádání - vypořádává se dle pravidel v občanském zákoníku.

Zánik manželství

Pokud jde o **zánik manželství**, zaniká jen z důvodů stanovených zákonem:

- **smrtí** (prvního z nich; není-li jasné, kdo zemřel jako první, má se za to, že zemřeli současně)
- **prohlášením jednoho z manželů za mrtvého** (musí tak učinit soud)
- **prohlášením manželství za neplatné** (ze zákonných důvodů, např. při uzavření manželství i přes zákonné překážky)
- **změnou pohlaví**
- **rozvodem**

Pokud jde o **rozvod**, nezjišťuje se vina (princip viny), ale stojí na jediném důvodu, kterým je tzv. **kvalifikovaný rozvrat**. Rozvést manželství může jen soud (totéž u registrovaného partnerství, tam se pak jedná o zrušení registrovaného partnerství, nikoliv o rozvod). Manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení. Možné jsou dvě varianty: 1) **rozvod se zjišťováním příčin rozvratu** ("sporný rozvod") 2) **rozvod bez zjišťování příčin rozvratu** (tzv. smluvený rozvod, "nesporný rozvod"). V **prvním případě** se nezjišťuje vina, ale příčiny rozvratu. Typicky se jedná o nevěru či neshodu zájmů a povah. V **druhém případě** může být podán společný návrh manželů na rozvod (či jedním z nich a druhý se k návrhu připojí). Jsou zde stanoveny ale podmínky: manželství trvá alespoň jeden rok, manželé spolu více jak 6 měsíců nežijí, předloží dohodu o poměrech k nezletilému dítěti – musí být před rozvodem schválena dohoda o péči o nezletilé (úprava poměrů dítěte po rozvodu – výkon rodičovské odpovědnosti, vyživovací povinnost dítěte), předloží dále dohodu o majetkovém vypořádání – majetkové poměry, bydlení, výživné po rozvodu. Vyžaduje se písemná forma s úředně ověřenými podpisy - veřejná listina, nejlépe notářský zápis.

Pokud byste psali žalobu, musíte vymezit tzv. **žalobní petit** - musíte specifikovat, co chcete, aby soud s Vaším manželstvím udělal - tj. manželství (které, uzavřeno kde, mezi kým) se rozvádí.

Soud nikdy manželství nerozvede dříve, dokud nebudou vyřešeny děti. Tj. až po právní moci rozsudku soudu péče o nezletilé, kde se dojedná úprava poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu (kdo se bude starat o děti, otázka bydlení, výživného apod.) - jedná se o řízení ve věcech péče soudu o nezletilé.

Ne vždy musí být manželství rozvedeno. Jde o dva důvody, tzv. **tvrdostní klauzule**, které brání rozvodu, jenž by mohl být vůči dítěti či druhému manželovi nepřiměřeně tvrdý. Zaprvé, je-li **rozvod v rozporu se zájmem nezletilého dítěte** - soud se může obrátit s dotazem na opatrovníka, který byl dítěti ustanoven v řízení o úpravě poměrů pro dobu po rozvodu, zda rozvodu „brání“ zájem dítě – například postižení. Zadruhé, je-li **rozvod v rozporu se zájmem manžela** - který se na rozvratu porušením manželských povinností převážně nepodílel a kterému by byla rozvodem způsobena zvlášť závažná újma s tím, že mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství (např. situace, pokud žijí manželé několik desítek let a manželka, která neporušovala manželské povinnosti, má rakovinu s nepříznivou prognózou).

Mezi **důsledky rozvodu** patří **možnost změny příjmení** zpět na své dřívější příjmení, a to do 6 měsíců po rozvodu je takto možné učinit. Je to ovšem volba, lze si ponechat příjmení rozvedeného manžela. Může vzniknout také **vyživovací povinnost mezi rozvedenými manžely**, a to za zákonem daných podmínek - rozvedený manžel se nedokáže sám živit, tato neschopnost má původ v manželství či v souvislosti s ním, nejde o zneužití práva a jsou splněny další předpoklady. Právo rozvedeného manžela na výživné zanikne,

uzavře-li oprávněný rozvedený manžel nové manželství, nebo vstoupí-li do registrovaného partnerství; pochopitelně také smrtí. Zákon pamatuje také na [bydlení po rozvodu](#). V případě [zániku manželství smrtí](#) platí jiná pravidla pro příjmení, výživné z pozůstalosti a bydlení po zániku manželství smrtí.

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY